

COLÓN DOMÈNECH, Germà (2022): *Vocabulari de la llengua catalana medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain. Una selecció*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, 262 p.

Aquest llibre presenta el resultat de vint anys de feina de recopilació lèxica que dugué endavant l'enyorat i estimat amic i mestre Germà Colón Domènech de les cèdules que deixà Lluís Faraudo de Saint-Germain. Es tracta d'un llibre coral en una primera part, on hom pot llegir les col·laboracions de Teresa Cabré, de José Enrique Gargallo, del mateix Germà Colón, de Maria-Pilar Perea i de Gemma Boada. La segona part és dedicada a la publicació de la selecció de mots i expressions de l'esmentat *Vocabulari* en quatre subapartats més una mostra de cèdules del *Vocabulari* amb els autors i les obres que serviren de canemàs per a construir les cèdules o la base de dades, segons l'expressió actual, i que acaba amb un sempre benvingut índex de mots i expressions continguts al llibre.

Deixant a banda les col·laboracions de Teresa Cabré i José Enrique Gargallo, pel que tenen de presentació de l'autor de l'edició (Teresa Cabré) i pel contingut del llibre (José Enrique Gargallo), direm que els dos primers treballs que apareixen en aquesta edició són de Germà Colón: a) Presentació del projecte *Vocabulari de la llengua Catalana Medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain* i b) *El Vocabulari de la llengua Catalana Medieval de L. Faraudo de Saint-Germain*, que va ser publicat a la revista *Caplletra*, 52 (primavera 2012). El tercer treball, intitulat *La publicació*, ha estat redactat per Maria Pilar Perea, i el quart i darrer de la primera part, *Els criteris d'edició del Vocabulari de Faraudo*, per Gemma Boada.

Colón, en el primer dels treballs indicat suara, descriu els materials que Faraudo va fer servir per redactar les cèdules, com ara els *Novells ardits* i el *Tresor de pobres*, documents aplegats per Alart; el *Cançoner de Saragossa*, les *Ordinacions de Mallorca*, les *Històries troianes* de Jaume Conesa, l'*Inventari* de Pere Beset, els *Furs de València*, el *Llibre de la Universitat d'Igualada*, el *Decameró*, l'*Itinerari de l'infant Joan*, i molts altres, sense desdenyar les cròniques (Jaume I, Muntaner, Desclot i Pere el Cerimoniós). I, finalment, molts autors de la literatura catalana medieval (Canals, St. Vicent Ferrer, Metge, Eiximenis, March, etc.) que completen el nombre de cèdules del *Vocabulari*. Cal dir tot seguit que el buidatge de textos no fou total, ans al contrari, Faraudo tan sols va anotar aquells mots i/o expressions que li semblaven més envellits, i en 1943 en va publicar un tast.

Pel que fa a la metodologia seguida en aquesta obra, cal dir el següent: a) s'han mantingut les cèdules per a l'edició tal com les va deixar Faraudo per no desfigurar-ne el treball, b) s'han suprimit les indicacions etimològiques, c) no s'han modificat les definicions on apareix la paraula definida.

El segon treball o apartat del llibre de Colón és l'intitulat *El Vocabulari de la llengua Catalana Medieval de L. Faraudo de Saint-Germain*, segons s'ha dit suara, i consta de diversos subapartats, el primer dels quals (*Les obres de lexicografia medieval catalana*) es refereix a la importància del Faraudo (com se'l sol anomenar col·loquialment) dins les obres lexicogràfiques de la llengua catalana a l'època medieval, que Colón col·loca a l'alçada del *Diccionari català-valencià-balear*, del *Diccionari Aguiló* i del *Diccionari Balari*. Aquests són, diguem-ne, els repertoris lexicogràfics i diccionaris més tradicionals que hom ha fet servir en la recerca i consulta del lèxic medieval del català des de fa dècades, però cal comptar també amb el *DECat* de Coromines i amb un projectat *Vocabulari del català antic* de l'Institut d'Estudis Catalans, que es podrà consultar en línia. Finalment, cal anotar el recull de tots els glossaris que acompanyen les edicions d'«Els Nostres Clàssics», de la col·lecció Barcino o Bàrcino, dirigit per Germà Colón.

Colón es demana quines són les característiques del *Vocabulari*, i afirma que L. Faraudo no va fer un buidatge exhaustiu i sistemàtic del seu *Vocabulari*, com ja s'ha indicat més amunt, ans d'aquells mots que subjectivament li van semblar més singulars, bé perquè ja havien desaparegut dels parlars vivents, bé perquè, seguint el seu parer, eren considerats més dignes de figurar al *Vocabulari*. Malgrat aquest posicionament, Colón afirma que el treball és extraordinari per la seva riquesa, i, d'altra banda, els materials els tenim a la nostra disposició penjats a la xarxa, informatitzats sota la direcció de Germà Colón (<https://www.iec.cat/faraudo>).

Un altre aspecte ací reportat és el contingut, analitzat a través de diversos apartats, el primer dels quals parteix de la comparació amb uns altres repertoris lexicogràfics, sobretot amb el *DCVB* d'Alcover-Moll. Colón constata l'abundor de mencions, sovint superior al de la resta de repertoris, i en posa alguns casos, com ara les paraules començades pel prefix *sots-*, que són desconegudes per altres repertoris lexicogràfics, com ara: *sots-azembler*, *sotsbatlle*, *sotsbatut*, *sots-capità*, etc. (p. 21-22). Un altre cas d'abundor de paraules és aquell en què els lemes apareixen més detallats que en altres repertoris, per exemple el mot *suor*, com el compost *suor de llana*, desconegut per l'Alcover-Moll, i altres casos.

Més exemples són, posem per cas, els de la datació donada per Faraudo a un mot, que fa avançar respecte a la dels altres repertoris, com el *DCVB*. Germà Colón n'exemplifica uns quants, entre els quals tenim el terme *volantí*, que l'Alcover-Moll documenta en època moderna (T. Llorente i J. Ruyra), mentre que el *Vocabulari* de L. Faraudo avança en sis-cents anys aproximadament (1398) amb un text mallorquí i un altre de 1412. El terme *esgarriifar*, documentat en un text del segle XVIII i en un altre del XX, Faraudo l'anota a la cèdula al segle XV, etc.

Els termes de guerra són abundants al *Vocabulari*, cosa que no és d'estranyar atesa la professió de L. Faraudo amb el grau de general de l'exèrcit, per exemple *armes blanques* i *armes braves*, no documentades enlloc, *galandart* 'llança curta', *palatis* 'palenc, palissada', o el gallicisme antic documentat amb variants com *xalvina*, *xavallina*, *xavellia*, etc.

Al costat dels termes de guerra, no hem d'oblidar la terminologia científica o tècnica, puix Faraudo va publicar texts de botànica, oftalmologia, etc. I així, veiem termes i expressions com ara *vena buida* 'nervi òptic', *vacuna* 'que és de cuir de vaca', *vigidàs* 'branquilló de vinya', etc.

Entre les pàgines 37 i 186, Colón presenta el treball anomenat *Una selecció de mots i expressions del Vocabulari de la Llengua Catalana Medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain*, i analitza uns mots tot comparant-los amb el *DCVB*, distribuïts en diversos epígrafs classificatoris, en quatre apartats: a) mots que no són documentats en altres fonts lexicogràfiques, b) mots que aporten el significat de termes que no en tenen en el *Diccionari català-valencià-balear*, c) mots que inclouen una accepció diferent de la que apareix al *Diccionari català-valencià-balear*, i d) mots en general absents d'altres repertoris que contenen definicions dubtoses (39-143), més les locucions contingudes al *Vocabulari*, les interjeccions i les onomatopeies (145-186).

Paga la pena que ens aturem a analitzar unes quantes mostres de lèxic que apareixen al llistat extret del *Vocabulari* per Germà Colón. Per exemple, hi ha l'entrada *albruixó* [albruxó] 'calabruixó', documentat al segle XIV per Faraudo en la traducció de la *Historia destructionis Troiae* de Guido delle Colonne. Aquesta mateixa forma, *albruixó*, és anotada per l'*ALDC* a la localitat de Sorita (els Ports de Morella) com a primera resposta al terme calabruixó/calamarsa, i *bruixó*, amb pèrdua del segment *al-* per confusió amb l'article àrab *al-* (tendència generalitzada en la nostra llengua), a les localitats 90 (Taüll, Alta Ribagorça), 107 (Àger, la Noguera) i 185 (Torremançanes, l'Alacantí) per l'*ALDC*. Un bon exemple de com la dialectologia i la filologia són branques d'un mateix arbre: la història de la llengua. Aquest fet dona a entendre que la forma *albruixó*, registrada per Faraudo, devia ser ja molt antiga, però el pas del temps ha anat fent desaparèixer una forma que devia tenir una extensió molt més gran en èpoques pretèrites.

Un altre cas és *exaquiós* 'xacrós, malaltís', documentat per Faraudo a l'obra per ell anomenada *Crònica del Rei Pere del Punyalet* (segle XIV). Derivat de *xàquia* 'pretex, cosa falsa', actualment és un terme amb poc d'ús o latent propi de la ciutat de Castelló de la Plana. El *Vocabulari* registra així mateix *senabo* 'senap, mostassa' en un document del segle XIV (*Llibre de les medicines particulars*, obra traduïda al català provinent de l'àrab). També la dialectologia ens documenta el terme *senabre* (< llatí *SINĀPI* 'mostassa') a la localitat de Sant Jordi del Maestrat (Baix Maestrat), forma referida, però, en aquesta localitat al fenc, d'on provindria la variant *senabo* del *Vocabulari*. Uns altres exemples són *solifuga* 'mena de formiga verinosa', *enterca* 'un dels usos que obliguen a complir als pagesos de remença segons el dret feudal', *repeló* 'sefrenada, repulsa', etc. La primera, *solifuga*, sembla ser una variant de *salpuga*, *solipuga*, *solipugna*, formes documentades per Plini el Vell, Lucà, Ciceró i Fest, però cal dir que Coromines dubta que mai existís en català; tanmateix la forma registrada per Faraudo semblaria

contradir l'afirmació del savi filòleg català, puix que, d'altra banda, *solifuga* també presenta documentació llatina: Isidor de Sevilla i Julius Solinus. Els altres dos termes, *enterca* i *repeló*, els coneixem actualment gràcies als treballs de dialectologia; el masculí, *enterc*, és registrat per Joaquim Garcia Girona al seu *Vocabulari del Maestrat* 'ert, rígid; en sentit moral és estar en lo mateix que un ha sostengut contra un altre', usat al Maestrat; el castellanenc *repeló* fa referència a reptar o increpar algú per alguna cosa.

Els darrers apartats són referits a la mostra de cèdules del *Vocabulari* de Faraudo i als autors i les obres que ell va fer servir per a la confecció de les cèdules. Acaba el llibre amb un llistat de paraules i expressions aparegudes a tota l'obra amb anotació de les pàgines on són situades, cosa que facilita molt la posterior troballa del mot en qüestió.

Un llibre pràctic, útil i bo de consultar; una bella mostra del treball de l'enyorat mestre i amic Germà Colón.

Lluís GIMENO BETÍ
Universitat Jaume I
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

CUSAN, Federica (2020): *Parole alle piante. Saggio di fitotoponomastica di una valle alpina*. Alessandria: Edzioni dell'Orso, 187 p.

Molts petits racons de la Romània ens porten un tresor de varietat dialectal, d'història explicada a través dels topònims, de la petja deixada per diferents generacions de pobladors. Les valls alpines, punts de pas i d'intercanvi secular des de la prehistòria, són un bon exemple d'aquesta riquesa. El llibre que presentem, justament, ens acosta a la toponímia, concretament a la fitotoponímia, i, a través de la toponímia, a la història, el paisatge i la varietat lingüística, d'una d'aquestes valls: la Vall de Susa, al Piemont (Itàlia).

Convindrà fer una pinzellada, per als lectors que no hi estiguin familiaritzats, sobre la complexitat lingüística i la història de la Vall de Susa. La vall es troba a la part occidental del Piemont, a la zona alpina fronterera amb França. La part superior, de Chiomonte amunt cap a les subvalls de Bardonecchia i Cesana, pertany a les anomenades *Valadas occitanas* i és, per tant, de parla occitana. La part baixa de la vall i la Val Cenischia són lingüísticament arpitanes (és a dir, en terminologia clàssica, francoprovençals). A aquest panorama lingüístic original, cal afegir-hi, evidentment, i sobretot a les zones més baixes i als centres urbans, el piemontès i l'italià; i, encara més modernament, l'arribada de persones d'altres orígens més remots (cf. p. 30-33). La diversitat lingüística originària de la vall s'explica per la seva història i la seva particularitat geogràfica.

Aquestes particularitats lingüístiques, històriques, geogràfiques i botàniques estan molt ben descrites en la part inicial del llibre: «Capitolo II. La Valle di Susa: Paesaggi vegetali, storici e linguistici» (p. 17-33). El capítol descriu la vall des del punt de vista geològic, climàtic, botànic (l'apartat més extens, lògicament, p. 18-23), històric i lingüístic. El primer capítol («Studi e materiali di studio») està destinat a una presentació general del llibre, amb la història dels estudis de fitotoponímia a Itàlia (p. 1-6) i l'explicació dels materials de l'estudi (2.395 topònims de la Vall de Susa, recollits en enquestes de l'*Atlante Toponomastico del Piemonte Montano*); també inclou alguns materials pràctics per a l'ús del llibre, com és ara les abreviatures emprades (p. 14-16).

En el capítol IV, «Campo, bosco e pascolo» (p. 35-73), s'analitzen les denominacions i els topònims que no designen espècies botàniques concretes sinó agrupacions botàniques o diferents tipus d'hàbitats, com el bosc, les pastures o els camps. En aquest capítol es descriuen, en forma de text seguit, aquests paisatges de la Vall de Susa, els noms que els designen i els topònims que s'han originat per designar-los. Els topònims es destaquen en negreta de manera que són fàcilment localitzables dins del text. Un aspecte molt interessant d'aquesta exposició és que els comentaris inclouen també fitònims i